

De Daensistische beweging in Nederland

HAN VAN BREE

In de literatuur over de Daensistische beweging is nog nauwelijks iets geschreven over contacten met Nederlandse geestverwanten. Alleen K. Van Isacker¹ wijdde enkele bladzijden aan „Het Daensisme in Nederland”, maar daarbij beperkte hij zich tot de persoon van Adolf Daens en de periode 1899-1902. Hoewel in die periode ongetwijfeld de meeste contacten tussen Vlaamse en Nederlandse christen-democraten plaats vonden en Adolf Daens daarbij een zeer centrale rol speelde, is daarmee niet alles gezegd. Ik wil in dit artikel dan ook trachten een vollediger beeld te geven van die contacten in de periode tussen 1893, het jaar van de oprichting van de Vlaamse Christene Volkspartij, en 1914, het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. De centrale vraag daarbij zal zijn of de Daensistische beweging bij haar opkomst en ontwikkeling invloed heeft ondergaan vanuit Nederland dan wel of juist het omgekeerde het geval was. De beantwoording van die vraag wordt bemoeilijkt door de gebrekkige staat van de bronnen. De Daensistische pers is erg slecht bewaard gebleven en ook wat er te vinden is aan materiaal in persoonlijke archieven, is bedroevend weinig. Gelukkig is de Nederlandse pers van voor de Eerste Wereldoorlog completer beschikbaar.

1. Zoals in Nederland

In deze paragraaf zal eerst worden bekeken of er wat betreft Daensistische programmapunten, aan Nederland werd gerefereerd. Daarna zal worden nagegaan of er in Nederland personen waren waarnaar in de pers werd verwezen, hetzij als inspiratiebron, hetzij als geestverwanten.

Programmapunten

Van de in de Daensistische pers behandelde programmapunten waarbij naar Nederland werd verwezen, namen onderwijs-, leger- en taalmaatregelen de belangrijkste plaatsen in. Bij de eerste twee zaken werd Nederland als voorbeeld voor België gesteld, „Het licht uit het Noorden”², terwijl wat

1. K. Van Isacker, *Het Daensisme 1893-1914*, Antwerpen 1965; p. 174-179.

2. *Volksrecht*, 22 april 1900.

betreft de taalkwesties daarentegen een vermanend vingertje in de richting van de Noorderburen werd geheven!

Wat van Nederland vooral gewaardeerd werd, was het feit dat daar de leerplicht was ingevoerd. Vooral dr. Schaepman werd bejubeld, omdat „deze hooggeleerde priester over leerplicht juist hetzelfde programma heeft als de kristene democraten”³ en deze „in het Nederlandse parlement deed aanvaarden”⁴. Met die leerplicht en „een hoger vakonderwijs” stond Nederland met Duitsland, Denemarken, Zweden en Noorwegen „aan het hoofd der Europeesche beschaving”⁵.

Niets dan lof voor de Noorderburen was er ook ten aanzien van haar wetgeving in verband met militaire aangelegenheden. Niet alleen werd in de Daensistische pers positief over de vermindering van de voor het leger uitgetrokken financiële lasten gesproken⁶, vooral ook de vermindering van de diensttijd „tot ten hoogste een enkel jaar”⁷ diende door België te worden overgenomen. Adolf Daens stelde in dat verband dan ook: „Het kazerneleven moet naar het voorbeeld van Nederland, teruggebracht worden op enkele maanden”⁸.

De in Nederland doorgevoerde afschaffing van de plaatsvervangings in het leger kreeg niet die aandacht die op grond van het belang dat de Vlaamse Daensisten daaraan hechtten, zou mogen worden verwacht. Maar ook hiervoor gold dat, als erover geschreven werd, het vanzelfsprekend in positieve termen gebeurde⁹.

Werden in verband met leger en onderwijs Nederlandse maatregelen als voorbeeld voor de Belgen gesteld, ten aanzien van onderwerpen die met de (Nederlandse) taal samenhangen was men in Vlaanderen veel minder positief. Vooral Hector Plancquaert trok nogal eens fel van leer tegen Nederlanders die zich vrijwel niets van de onderdrukking van de Nederlandse taal in Vlaanderen schenen aan te trekken. Volgens hem had de Nederlandse pers zich nooit de moeite getroost om de verdrukte Vlaamse pers te „wreken” en hadden Nederlandse dichters nooit een „zalvend of helpend woord” gericht tegenover hun broederstam. Deze hooghartige houding, dit „ons min of meer overlaten aan ons lot”, was voor Nederland niet zonder gevaar. „Vlaanderens vernedering, Vlaanderens verval, Vlaanderens verbastering is voor U een onuitwisbare vlek, en daarbij — gij kunt er reeds de voortekens van bespeuren — de eerste stap tot Uwe vernedering”. Scherpe woorden

3. Volksrecht, 18 maart 1900.

4. L. Delafortrie, *Priester en Pieter Daens*, Hasselt 1973; p. 256.

5. Klokke Roeland, 17 januari 1904.

6. Volksrecht, 22 april 1900.

7. Volksrecht, 1 april 1900.

8. Het Land van Aelst, 24 december 1905.

9. Het Recht, 27 februari 1898.

aan het adres van Nederland, hoewel Plancquaert wat gas terugnam toen hij zijn standpunt nogmaals verduidelijkte : „Ik heb niet beweerd dat Noord-Nederland gansch onverschillig blijft aan onzen taalstrijd, ik heb enkel gezegd dat Noord-Nederland niet alles doet wat het zou kunnen doen”, een mening die o.a. gedeeld werd door Adolf Pauwels¹⁰.

Wanneer ook elders in de pers de taalkwestie werd behandeld, kwamen verwijzingen naar Nederland voor. Maar dat was dan niet veel meer dan het stellen dat Nederland niet minder beschaafd was dan Frankrijk¹¹ of een berichtje dat in Rotterdam het Frans werd vervangen door Engels of Duits op de lagere scholen, „waaruit maar weer eens blijkt dat het Frans geen wereldtaal is”¹².

Bij de meeste andere Daensistische programmapunten werd noch in de pers, noch in andere bronnen naar Nederland verwezen. Enkel nog in verband met het pensioen voor ouderlingen¹³ en de klimmende belasting¹⁴ werd Nederland als voorbeeld gesteld.

Als men het bovenstaande overziet, zal het, gezien het uiterst geringe aantal verwijzingen, duidelijk zijn dat er van Nederland nauwelijks enige merkbare invloed zal zijn uitgegaan op de totstandkoming van het programma waarmee de Daensistische beweging in België voor de dag kwam. Niet alleen is er geen enkele verwijzing te vinden naar een zeer centraal Daensistisch programmapunt, de landbouw, ook is er in andere gevallen slechts sprake van onderstreping van al bestaande Daensistische eisen. Nergens blijkt dat die punten werden nagestreefd in navolging van Nederland.

Geestverwanten

Naast verwijzingen naar Nederland in verband met programmapunten komen in de bronnen van de Daensistische beweging ook verwijzingen voor naar personen en groepen die beschouwd werden als geestverwanten.

De tot ca. 1900 meest genoemde Nederlander is ongetwijfeld dr. Schaepman. Wanneer voormannen van de christen-democratie in „de oude en nieuwe wereld”¹⁵ werden genoemd, verwees men regelmatig naar deze katholieke staatsman. Schaepmans naam werd echter veel minder vernoemd dan die van mensen als Manning, Ireland, Ketteler, die veel belangrijker werden geacht. De verwijzingen naar Schaepman vonden al plaats vóór de

10. Handelingen van het XXIIe Nederlandse Taal- en Letterkundig Congres te Gent, 25/27 augustus 1891, p. 226, 227, 230.

11. Volksrecht, 4 december 1900.

12. Vrije Woord, 18 december 1898.

13. Volkseeuw, 21 december 1913.

14. Volksrecht, 22 april 1900.

15. Volksrecht, 19 december 1897 - bijvoegsel.

oprichting van de Christene Volkspartij in 1893¹⁶. Nà 1900 echter werd Schaezman nog maar uiterst zelden vernoemd. Wellicht deed zijn optreden in verband met de lezingen van A. Daens in Nederland (zie paragraaf 3) de Belgische Daensisten inzien dat Schaezman in fundamentele zaken — zoals de mate van gehoorzaamheid van de priester aan zijn superieuren — een in feite conservatief standpunt innam. Er staat overigens nergens iets over te lezen.

Na 1900 ging de aandacht van de Vlamingen onder andere uit naar de strijd van buitenlandse „lotgenoten”. Daarbij werd priester Jan van den Brink uit Breda¹⁷ met name genoemd. Zijn activiteiten werden in priester Fonteynes blad „De Volkseeuw” op de voet gevolgd, evenals die van de priesters Murri uit Italië en Stojařowski uit Polen¹⁸.

Het veelal ontbreken van de jaargangen rond 1901 kan een verklaring zijn voor het feit dat er in de Daensistische pers betrekkelijk weinig referenties zijn terug te vinden van een partij die vaak werd aangeduid met „Nederlandse Daensisten”, de Katholiek-Democratische Volkspartij (K.D.V.). Eenmaal werd door Adolf Daens onder de titel „Democratie in Holland” uitvoerig (dat wel!) ingegaan op de activiteiten van een groep Twentse werklieden die „vrije en onafhankelijke clubs” hadden gesticht en hem (A. Daens) hadden uitgenodigd „om het programma onzer Christene Volkspartij van Vlaanderen te komen uiteenzetten”¹⁹. Verder ontbreken verwijzingen naar de strijd die de K.D.V. in Nederland voerde. Alleen werd nog de brief afgedrukt die vertegenwoordigers van deze partij schreven naar aanleiding van het tumult rond een lezing van priester Daens in Nijmegen²⁰; zie ook paragraaf 3. Dat er contacten zijn geweest tussen de K.D.V.-ers en de Daensistische leiders, is onmiskenbaar (zie paragraaf 2 en 3), in de bewaard gebleven Daensistische kranten werd er echter niet naar verwezen. In 1912 werd in Fonteynes blad „De Volkseeuw” regelmatig aandacht geschonken aan een groep Zeeuwse democraten die een „kloek orgaan”²¹ „De Volkswil” uitgaven, dat onder redactie stond van het provinciale statenlid notaris Van Dalsum uit Hulst. Wederzijdse morele ondersteuning vond plaats in beide organen²².

Tenslotte werd er nog enkele keren gewezen op, niet nader genoemde, Nederlanders die de Daensistische beweging metterdaad steunden. In ver-

16. L. Wils, *Het daensisme - de opstand van het Zuidvlaamse platteland*, Leuven 1969; p. 55.

17. Zie G. Visser, *Dr. Jan van den Brink, socialist in priesterstoep*, in *Jaarboek Oranjeboom XXIV* (1971); p. 67-94.

18. K. Rotsaert, *Priester Fonteyne*, Brugge 1975; p. 85.

19. *Volksrecht*, 3 september 1899.

20. *Het Recht*, 26 november 1899; *Volksrecht*, 26 november 1899.

21. *Volkseeuw*, 23 juni 1912.

22. *Volkseeuw*, 28 juni 1912.

band met de verkiezingen van december 1894 ontving priester Daens „, van alle kanten geld en hulp, om machtig en breed den strijd te voeren (...) Katholieken uit Nederland ondersteunden hem ”²³. Ook kwamen er giften vanuit Nederland voor de priester Daens-penning, die in 1898 was ingesteld²⁴, en werd er melding gemaakt van broodroof en vervolging „, zelfs in Holland, Frankrijk en tot in Amerika, overal waar ‘De Werkman’ lezers had en inschrijvers ”²⁵. Dit laatste mag misschien wat overdreven zijn, zeker is dat „, De Werkman ” ook in Nederland abonnees had, waaronder de reeds genoemde Van Dalsum uit Hulst²⁶.

Ook wat betreft de geestverwanten, zal het duidelijk zijn dat, zo er sprake is van beïnvloeding, die eerder van België naar Nederland gaat dan andersom. Tekenend in dat opzicht is het citaat van Adolf Daens. Ten aanzien van de verwijzingen naar Schaezman kan gesteld worden dat hij geprezen werd vanwege het doorvoeren van maatregelen waaraan ook de Daensisten veel belang hechtten. Het was niet zo, althans dat blijkt nergens uit, dat de Daensisten die zaken zijn gaan nastreven in navolging van Schaezman. Daarbij moet ook nog opgemerkt worden dat naar personen als Manning, Ireland e.a. wel werd verwezen als inspiratiebron: citaten van genoemde personen sierden vaak de voorpagina van Daensistische kranten, terwijl dat bij priester Schaezman zeker niet het geval was.

2. Wellicht kom ik U bezoeken

Het contact met geestverwanten bleef niet beperkt tot vriendelijke artikeltjes in de pers of verwijzingen naar lotgenoten. Het kwam tussen enkele Daensistische voormannen en gelijkgestemden in Nederland ook tot meer persoonlijke relaties. Dit blijkt met name uit de nog aanwezige brieven en kaarten in de diverse persoonsarchieven.

De enig bekende Nederlands-Belgische correspondentie tussen christendemocraten die dateert van vóór 1893, was die tussen de Antwerpse flamingant Adolf Pauwels en de Haarlemse auteur Johan Winkler in de jaren 1884/1885. Het centrale thema in die briefwisseling was uiteraard de taalkwestie. Een van Pauwels' gepassioneerde brieven eindigde met „, O, sedert 1830, sedert de noodlottige scheiding van Noord en Zuid heeft niet alleen de Waal maar ook de verbasterde Vlaming zijnen broeder verdrukt !! En daarom is steun vanuit Nederland zeer welkom !! ”²⁷.

23. P. Daens, *Priester Daens*, Aalst 1909; p. 50.

24. P. Daens, o.c., p. 154.

25. P. Daens, o.c., p. 91.

26. D.A.V.S., abonneelijst „, De Werkman ”, waarin ook nog vermeld staat: De Maat, landbouwer te Ossensisse, Zeeland.

27. A.M.C.V., dossier A. Pauwels, brief d.d. 23 maart 1884.

Degene die de meeste contacten met Nederlanders onderhield, was zeer waarschijnlijk priester Adolf Daens²⁸. Daens kwam in Nederland aan huis bij mensen als de socialist Van Kol (Prinsenhage), dominee J.W. Schneider (Dokkum) en de advocaat S.J. Visser (Scheveningen), met wie hij ook correspondeerde. De meeste waarde moet echter toch gehecht worden aan het contact dat A. Daens onderhield met Jan Brinkhuis uit Enschede. Deze Brinkhuis, oprichter van de K.D.V., nodigde abbé Daens een paar maal uit om in Nederland te komen spreken (zie paragraaf 3), begeleidde hem daarbij²⁹ en zal ook na de dood van Adolf in 1907 in contact blijven staan met diens familie en met name met Pieter Daens. Zo schreef J. Brinkhuis aanwezig te zullen zijn op de begrafenis van Adolf Daens en gaf hij acte de présence bij de onthulling van het borstbeeld ter nagedachtenis van de overleden priester in september 1909 te Aalst³⁰. Hij was daar met „zijn vriend uit Leiden”³¹. Vermoedelijk werd daarmee J.A. Wytenburg bedoeld, die in de voorafgaande jaren regelmatig prentbriefkaarten vanuit Leiden naar de familie P. Daens stuurde³².

In december 1909 stuurde Jan Brinkhuis „een geestdriftige brief over de terugkeer van de fiere kampioen Leonce Ducatillon”. Het heet zelfs dat „de Nederlander Brinkhuis de Volkspartij trouw (bleef). Ze was de eerste politieke organisatie die Vlamingen en Nederlanders verenigde”³³. Concreet bewijsmateriaal voor die stelling ontbreekt evenwel!

De contacten die Brinkhuis met de familie Daens onderhield, liepen in ieder geval tot 1914 door. In september van dat jaar stuurde Jan Brinkhuis nl. een brief naar Aalst om te informeren naar de situatie van Pieters zoon Frans, die aan het front vermist werd³⁴.

Het enige bekende contact tenslotte dat Florimond Fonteyne met een Nederlander onderhield, was met notaris Van Dalsum uit Hulst. Deze Zeeuw was bij de receptie op 14 juni 1912 ter gelegenheid van Fonteynes verkiezing voor de Kamer „een bijzondere eregast”³⁵. Gezien zijn regelmatige bezoeken aan Nederland (zie paragraaf 3) moet priester Fonteyne daar met meer mensen persoonlijk contact gehad hebben. Daarvan is echter niets bewaard gebleven.

28. Er kan door het bronnengebrek een vertekend beeld optreden: ook F. Fonteyne moet veel contacten met Nederlanders hebben gehad, maar daarvan is nagenoeg niets bekend, zie ook paragraaf 3.

29. Bredasche Courant, 21 september 1899.

30. D.A.V.S., dossier P. Daens, brief d.d. 16 juni 1907.

31. Delafortrie, o.c., p. 234/235.

32. D.A.V.S., dossier P. Daens, kaarten d.d. september 1907, 21 maart 1908 en 22 november 1908.

33. Delafortrie, o.c., p. 253.

34. D.A.V.S., dossier P. Daens, brief d.d. 1914.

35. Rotsaert, o.c., p. 79.

3. Geachte aanwezigen

Het bestaan van contacten tussen christen-democraten uit beide landen vindt zijn duidelijkste uiting in het feit dat verschillende Vlaamse Daensistische leiders naar Nederland zijn gegaan om daar lezingen te geven (zie bijlage). Het ging daarbij om mensen als Leonce Ducatillon, Hector Plancquaert en vooral om Florimond Fonteyne en Adolf Daens. De meeste van die meetings vonden plaats tussen 1898 en 1902. Ze werden vooral, hoewel zeker niet uitsluitend, georganiseerd door (afdelingen van) de Katholiek-Democratische Volkspartij, waarin Jan Brinkhuis een centrale positie innam. De persoon die het meest Nederland aandeed, was priester A. Daens. In de jaren 1899-1901 kwam hij verschillende keren naar Nederland om in zowat alle uithoeken van het land de doelstellingen van de christen-democratie uiteen te zetten. De komst van een door zijn kerkelijke overheid veroordeelde priester veroorzaakte nogal wat deining in (katholiek) Nederland. Zo wilde Schaepman, voor wie totale gehoorzaamheid aan het kerkelijke gezag fundamenteel was, niets van A. Daens weten. Hij verbood dan ook de Twentse volkspriester Alfons Ariëns om Daens' lezingen bij te wonen. Deze Ariëns, die het niet oneens was met de sociale ideeën van Daens³⁶ maar deze graag van repliek had gediend inzake Daens' „on gehoorzaamheid”, had het erg moeilijk met dat verbod. Weliswaar schreef hij een artikel waarin hij stelde dat het wegblijven van de lezingen een „plicht” was, omdat priester Daens niet gehoorzaamde aan zijn kerkelijke leiders³⁷, maar toch wist Ariëns dat zijn afwezigheid als laf zou worden bestempeld³⁸. Hij probeerde (daarom?) dan ook via ene J. Heerschop het bezoek van abbé Daens aan Twente te verhinderen. Maar een gesprek tussen Heerschop en de heren Brinkhuis, Ten Voorde en Ten Dam, alle drie K.D.V.-ers, mislukte: in juli 1899 kwam Adolf Daens zijn lezingen houden in Enschede, in Hengelo en ook in Delft³⁹. De grote afwezige daarbij was Alfons Ariëns. Ten onrechte is men daarom in Vlaanderen „zekeren E.H. Dr. Ariëns” als een van priester Daens' „bijzonderste tegenstrevers” gaan beschouwen, „die dacht een goed werk te verrichten in een bestrijding tot het uiterste”⁴⁰.

Niet alleen in Twente, waar het zwaartepunt van de K.D.V. lag, sprak Daens, ook werd hij, in september 1899, door de socialistische S.D.A.P. uitgenodigd te Breda. Omdat de lezing in de geplande zaal geen doorgang kon vinden (de plaatselijke katholieke leiders hadden met succes de zaalverhuurder onder druk gezet), sprak A. Daens in de tuin van de familie Van Kol te

36. Het Centrum, 25 juli 1899.

37. idem.

38. Van Isacker, o.c., p. 177.

39. K.D.C., archief Ariëns, a 246 en a 717.

40. P. Daens, o.c., p. 157.

Prinsenhage⁴¹. In meer plaatsen zou een dergelijke tegenwerking plaats vinden, maar nergens in zo'n grove mate als in Nijmegen. Daar werd niet alleen, zoals ook elders gebruikelijk was, vanaf de preekstoel verboden de lezing bij te wonen, er werd zelfs werkelijk geprobeerd de meeting te verhinderen. Dit gebeurde niet alleen doordat aan de deur van de zaal mensen van de R.K. Volksbond geposteerd werden die pamfletten uitdeelden (met daarop onder andere de ophitsende zinsnede „Zorgt dat hij nooit weerkomt in de stad van den Zaligen Canisius”)⁴². Men probeerde zelfs met geweld de mensen de toegang tot de zaal te beletten. Na afloop van de bijeenkomst kwam het tot ongeregelde heden, waarbij met stenen en modder werd geworpen en A. Daens onder politiebegeleiding moest worden afgevoerd⁴³. Dit incident is daarom ook interessant geworden, omdat de K.D.V. op de gebeurtenissen reageerde door middel van een ingezonden brief die in allerlei kranten werd opgenomen. Het was het eerste eigen levensteken van die Volkspartij. Overigens had niet zij, maar de progressieve Nijmeegse ontwikkelingsclub „De Toekomst” priester Daens naar Nijmegen uitgenodigd⁴⁴.

Ook in 1900 en 1901 kwam Adolf Daens nog enkele malen naar Nederland, waar hij onder andere sprak over het verschil tussen christen-democraten en socialisten (waarbij overigens samenwerking volgens Daens niet uit de weg moest worden gedaan) en een pleidooi hield voor een onafhankelijke volkspartij (in respectievelijk Enschede en Den Haag). Ondanks, of juist dank zij (?), de waarschuwingen vanaf de kansel was er bijna steeds sprake van een zeer grote toeloop van mensen, waaronder steeds een omvangrijke groep socialisten. Bij ten minste drie lezingen van Daens was de organisatie ook direct in handen van de S.D.A.P.

Een „trouwe secundant”⁴⁵ van priester Daens zou steeds Leonce Ducatillon geweest zijn. Deze gaf echter ook zelfstandig lezingen en wel in Enschede, Hengelo en Almelo in maart en april 1900. Volgens Brom⁴⁶ zou Ducatillon

41. Bredasche Courant, 24 september 1899.

42. Volksrecht, 12 november 1899, de volledige tekst luidde :

KATHOLIEKEN

Gij hebt de waarschuwing gehoord

Zorgt dat de zaal ledig blijft

Zorgt dat priester Daens voor stoelen en banken staat

Zorgt dat hij nooit weerkomt in de stad van den Zaligen Canisius

De Nijm. R.K. Volksbond

43. Van Isacker, o.c., p. 178.

44. J.J.A. Buylinckx, *Priester Daens en de katholiek-democratische stromingen in Nijmegen rond de eeuwwisseling*, in Numaga, jg. 1978, p. 89-112.

45. R. Kerckhofs, *Leonce du Catillon 1869-1941*, Gent 1977 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling); p. 136.

46. G. Brom, *Alfons Ariëns*, Amsterdam 1941; p. 225.

voor die meetings zijn uitgenodigd door A. Ariëns. Dit is evenwel hoogst twijfelachtig, omdat Ducatillon sprak voor afdelingen van de K.D.V.⁴⁷

Ook Hector Plancquaert trad op als propagandist voor die K.D.V. Eind 1900 sprak hij in Delft over „Het doel der Katholiek-Democratische Volkspartij en haar noodzakelijkheid op godsdienstig en maatschappelijk gebied” en in Nijmegen over „Algemeen Kiesrecht, een eis der democratie”⁴⁸. Ook hield hij lezingen in Twente, maar wat hij daar besprak, is niet bekend. In juni 1901 was Plancquaert ook nog in Tilburg. Hij trad daar op om de kandidatuur van J. Brinkhuis voor de Tweede Kamer in dat kiesdistrict kracht bij te zetten. Zonder al te veel succes overigens⁴⁹.

Een persoon die door de Nederlandse katholieke-democraten vrijwel steeds in één adem werd genoemd met priester A. Daens, was priester Florimond Fonteyne. Deze was omstreeks 1900 in Nederland veel bekender en populairder dan op grond van de Belgische literatuur over de Daensistische beweging zou mogen worden verwacht. In het jaar 1901 was Fonteyne zelfs de Daensistische voorman die het meest in Nederland vertoefde. Met name in Zaandam en Delft bleken de katholieke-democraten nogal gecharmeerd van deze geboren redenaar. Fonteyne werd dat jaar tot driemaal toe uitgenodigd te Zaandam (waarbij het overigens twijfelachtig is of de derde geplande lezing wel doorgang heeft gevonden: nergens is daarvan een verslag terug te vinden). In Delft waren de K.D.V.-ers van plan om „middels propaganda afdelingen te stichten in Den Haag, Haarlem, Leiden en Schiedam”, waarbij „Priester Fonteyne als spreker (zou) optreden”⁵⁰. Ook kwam Fonteyne naar Twente, waar hij sprak over „Volksontwikkeling, of de 20ste eeuw is de eeuw van het volk”⁵¹, en hield hij lezingen in Rotterdam en Leiden die niet zonder problemen verliepen! De marxist Anton Pannekoek, aanwezig bij Fonteynes toespraak in de Leidense Stadsgehoorzaal, geeft daarvan het volgende verslag: „Het was een eigenaardige figuur, die pater op het podium, heen en weer lopend orerend, geen opgestelde redevoering; men voelde hoeveel innerlijke strijd daar achter zat, nog altijd, tegelijk eerlijke volksman, vol gelijkheidsideeën, vol geestvervoering, en steeds de durf van opstand tegen kerkgezag”⁵².

Het is niet onwaarschijnlijk dat Fonteyne in de jaren 1912/1913 ook in Zeeland is geweest, om daar notaris Van Dalsum te steunen in diens politieke strijd. Aanwijzingen in die richting zijn er echter vooralsnog niet.

47. Katholiek Democraat, maart 1900.

48. Katholiek Democraat, november 1900.

49. Nieuwe Tilburgsche Courant, 8 juni 1901.

50. Katholiek Democraat, november 1901 en Delftsche Courant, 20 november 1901.

51. De Zaanstreek, 17 maart 1901.

52. A. Pannekoek, *Herinneringen*, Amsterdam 1982; p. 85.

Op 27 mei 1901 vond in het Algemeen Verkooplokaal te Rotterdam het „Eerste Internationaal Congres der Christen-Democraten” plaats. Dit congres van „Belgische en Nederlandsche katholieke democraten” had tot doel „te komen tot eene gemeenschappelijke actie en verder propaganda te maken voor de aanstaande verkiezingen”⁵³. Dit door mr. S.J. Visser belegde en door J. Brinkhuis voorgezeten congres bestond feitelijk uit zes lezingen. Nadat achtereenvolgens Visser, A. Daens, Wildiers, Fonteyne, De Backer en Ducatillon aan het woord waren geweest, was er wegens tijdgebrek geen ruimte meer voor discussie⁵⁴.

Vermoedelijk was de dag niet erg succesvol. Niet alleen werd er betrekkelijk weinig aandacht aan besteed in de partijkrant van de K.D.V., „De Katholiek Democraat”, waarvan J. Brinkhuis n.b. de eindredacteur was, ook zouden er na dat congres nog maar twee lezingen plaats vinden van Vlamingen in Nederland, nl. door F. Fonteyne (een dag na het congres) en H. Plancquaert. Het mag dus uiterst twijfelachtig worden genoemd of op die Pinkstermaandag 27 mei 1901 wel „de grondslag werd gelegd van een verbond tusschen de democraten uit beide landen”⁵⁵. Het lijkt dat dit congres inderdaad „blijkbaar een initiatief geweest (is) zonder verder gevolg”⁵⁶. Het is opvallend dat, wat de lezingen betreft, er sprake was van een duidelijk éénrichtingsverkeer. Het waren uitsluitend Vlamingen die in Nederland kwamen spreken. Nergens werd er melding gemaakt van Nederlandse katholieke democraten die door Vlaamse Daensisten werden uitgenodigd om in België te komen spreken. Wederom een bewijs dat er nauwelijks sprake kan zijn geweest van invloed vanuit Nederland op de Daensistische beweging. Het is veeleer een aanwijzing voor het omgekeerde!

Besluit

Het antwoord op de centrale vraag of Nederland de Daensistische beweging beïnvloedde of andersom, ligt voor de hand. Er lijkt geen sprake te zijn van een bewust ervaren inspirerende werking vanuit Nederland op de Daensistische beweging. Het was daarentegen wel zo dat Nederlandse christen-democraten contact zochten met Vlaamse geestverwanten om te leren van de ideeën en ervaringen van de Daensisten. Met name de K.D.V. nodigde geregeld Vlamingen naar Nederland uit. Vooral A. Daens en F. Fonteyne werden gevraagd het programma van de christen-democraten uiteen te zetten en ten behoeve van de K.D.V. als propagandisten op te treden.

53. Zaanlandsch Nieuwsch- en Advertentieblad, 3 mei 1901.

54. Katholiek Democraat, juni 1901 en H.J. Elias, *Priester Daens en de Christene Volkspartij 1893-1907*, Aalst 1940; p. 79.

55. Elias, o.c., p. 79 en Van Isacker, o.c., p. 178.

56. Elias, o.c., p. 80.

n.b. : K.D.C. = Katholiek Documentatie Centrum, gevestigd te Nijmegen.

Een duidelijker bewijs voor de stelling dat er, wat betreft de christen-democratie, sprake was van beïnvloeding vanuit Vlaanderen naar Nederland, is nauwelijks te geven. Dit is wellicht ook niet zo verwonderlijk, wanneer men bedenkt dat in België de industrialisatie, en daarmee de „sociale quaestie”, veel eerder inzet dan bij zijn Noorderburen. Wanneer zich in Nederland het arbeidersvraagstuk stelt en zich daaromtrent binnen de rooms-katholieke gemeenschap grote verschillen van inzichten voordoen, is het zeer voor de hand liggend dat Nederlandse katholieke democraten in België te rade gaan, waar zich soortgelijke discussies al eerder hadden afgespeeld. Iets wat blijkens het bovenstaande ook inderdaad gebeurde.

BIJLAGE : Lezingen van Vlaamse Daensisten in Nederland

datum	plaats	persoon	organisatie
11.08.1899	Enschede	A. Daens	K.D.P.C.
12.08.1899	Hengelo	A. Daens	K.D.P.C.
08.1899	Delft	A. Daens	
16.09.1899	Breda / Prinsenhage	A. Daens	S.D.A.P.
17.09.1899	Delft	A. Daens	S.D.A.P.
09.1899	Utrecht	A. Daens	
09.1899	Den Haag	A. Daens	
28.10.1899	Amsterdam	A. Daens	
	Leeuwarden, Dokkum		
	Groningen, Kampen		
	Deventer, Almelo		
	Enschede, Amersfoort		
	Arnhem, Hilversum	A. Daens	
05.11.1899	Nijmegen	A. Daens	De Toekomst
11.1899	Rotterdam	A. Daens	S.D.A.P.
26.01.1900	Delft	A. Daens	ver. A.K.
28.01.1900	Breda	A. Daens	
	Middelburg	A. Daens	
	Den Helder	A. Daens	
30.03.1900	Enschede	L. Du Catillon	K.D.V.
31.03.1900	Hengelo	L. Du Catillon	K.D.V.
01.04.1900	Almelo	L. Du Catillon	K.D.V.
25.11.1900	Delft	H. Plancquaert	K.D.V.
26.11.1900	Enschede	H. Plancquaert	K.D.V.
27.11.1900	Hengelo	H. Plancquaert	K.D.V.
28.11.1900	Almelo	H. Plancquaert	K.D.V.
29.11.1900	Nijmegen	H. Plancquaert	K.D.V.
14.01.1901	Maastricht	A. Daens	
14.03.1901	Enschede	F. Fonteyne	K.D.V.
15.03.1901	Almelo	F. Fonteyne	K.D.V.
16.03.1901	Hengelo	F. Fonteyne	K.D.V.
18.03.1901	Zaandam	F. Fonteyne	K.D.V.
19.03.1901	Rotterdam	F. Fonteyne	K.D.V. (?)
20.03.1901	Leiden	F. Fonteyne	S.D.A.P. (?)
27.05.1901	Rotterdam	A. Daens, E. Wildiers, F. Fonteyne, A. De Backer, L. Du Catillon, S.J. Visser	K.D.V.
28.05.1901	Zaandam / Wormerveer	F. Fonteyne	K.D.V.
09.06.1901	Tilburg	H. Plancquaert	K.D.V.